

मराठी भाषेचा रोमन आविष्कार www.mngogate.com मधील लेख M11 - म. ना. गोगटे
लेखकसंपर्क वेबसाईट इंडेक्सपानावर

देवनागरी लिपी बरीचशी ध्वनीनिष्ठ आहे. याउलट रोमन लिपीत चिन्हे कमी असल्यामुळे ती ध्वनीबाबत अपुरी आहे. देवनागरी मजकूर सुबक आटोपशीर दिसतो. याउलट रोमन मजकूर पसरट दिसतो. उदा. संदेश हा देवनागरी शब्द तीन अक्षरी आहे, sandesh हा रोमन शब्द सात अक्षरी आहे. इंग्रजीत शब्द अलग असतात (उदा From India). मराठीत काही शब्द जोडले जातात. (उदा. भारत + पासून = भारतापासून). रोमन शब्द खूपच लांब होतात. (उदा bhaarataapaasun). असे असले तरीही ध्वनीनिष्ठ केलेली रोमन लिपी मराठी भाषेच्या सेवेसाठी काही बाबतीत आवश्यक आहे.

रोमन लिपी म्हणजे इंग्रजीतली abc इत्यादि सव्वीस अक्षरे. लहान व कॅपिटल चिन्हे असे या लिपीचे दोन भाग आहेत. जगातील साक्षरांपैकी सुमारे 70 टक्के लोक रोमनलिपीचा वापर करतात. मात्र या लिपीतले ध्वनीसंकेत सार्वत्रिक नाहीत. उदा. जर्मन व इंग्रजीमध्ये (j) चिन्हाचा ध्वनी अनुक्रमे (य् ज्) आहे. इंग्रजी स्पेलिंगे ध्वनीबाबत बेछूट आहेत. उदा. through व enough मधील ough चे वेगळे उच्चार आहेत. मराठीसाठी रोमन लिपी नियमशीर करावी. देवनागरी अवश्य वापरावी, पण इंग्रजी प्रकाशने, इंग्रजी मुद्रणयंत्रे, इंग्रजी सूचनाफलक, रेडिओ - फ्रीज इत्यादी वस्तूंवरील लेबले, इंटरनेट, लाभांशपत्रे, रसायनसूत्रे अशा असंख्य गोष्टींमुळे रोमनलिपी भारतात सुपरिचित आहे. लाखो भारतीय लोक इंग्रजी भाषा शिकतात व जाणतात. संगणकावर कोणत्याही लिपीचे लेखन शक्य आहे. पण माणूस हा संगणक नव्हे. बहुभाषी बहुलिपी भारतात स्थानिक लिपीत फोनबुके व वाहनांच्या नंबरप्लेट केल्यास सर्वांची गैरसोय होईल. माहितीचा विस्फोट झाला आहे. तिच्या योग्य वर्गवारीसाठी सोपे अक्षरसूत्र लागते. जोडाक्षरयुक्त देवनागरीतली फोनबुके सोयीची नाहीत. घरोघरी संगणक गेले आहेत. वापरकर्त्यांना देवनागरी सॉफ्टवेअर ऐवजी abcd हे एकस्तरी रोमन सूत्र खूप सोयीचे वाटते.

विदेशातील मराठी कुटुंबातील हजारो बालकांना इंग्रजी येते, पण देवनागरी येत नाही व ते मराठी भाषेस दुरावतात. मोठेपणी त्यांना भारताबद्दल व मराठी भाषेबाबत आस्था वाटावी म्हणून रोमन लिपीत काही मराठी प्रकाशने आवश्यक आहेत. अमराठी लोकांना मराठी नाट्यसंगीताचे शब्द व अर्थ समजण्यासाठी रोमन लिपी उपयुक्त ठरेल. उदा. वद जाऊ कुणाला = vada (tell) j'aa (may I go) kun'aalaa (to whom) या रोमन रूपांतरात इंग्रजी शब्दार्थ कंसात दिला आहे. अशाच प्रकारे निवडक मराठी मजकूर रोमनमध्ये अर्थासहित द्यावा. काही ठिकाणी छपाईयंत्रे व संदेशयंत्रे फक्त इंग्रजीची असतात. देवनागरीत ई-मेल पाठवणे तितकेसे सोयीचे नाही. आज शेकडो मराठी लोक मनास येतील तसे ध्वनीसंकेत घेऊन रोमन लिपीत मराठी ई-मेल पाठवतात. हे संकेत प्रमाण नसल्याने व त्यांचा प्रचार नसल्याने मराठीभाषेऐवजी कित्येकजण चक्क इंग्रजीचा वापर करतात. मराठी भाषा मागे पडते.

देवनागरी ०१२३४५६७८९ अंक असलेले तपमापक, कॅलक्युलेटर, फोनडायल इत्यादी उपलब्ध नाहीत. भारतीय संविधान-मान्य जागतिक अंक 0123456789 रोमन मराठीप्रमाणे देवनागरी मराठीत देखील घ्यावेत. जागतिक(नऊ) व देवनागरी (एक) ही अंकचिन्हे समान दिसल्याने कित्येकदा घोटाळे होतात. रोमन लिपी न वापरणाऱ्या रशियन, ग्रीक, हिब्रु, चिनी, जपानी, कोरियन, मल्याळम, तमीळ व शासकीय हिंदी या भाषांमध्ये जागतिक अंक आहेत. रोमन लिपी घ्यावी, रोमन अंक IVXL घेऊ नयेत.

मराठीकरता रोमन लिपी घेताना इंग्रजीच्या कोणत्याही यंत्रात बदल करावा लागणार नाही हे पहावे. नवीन चिन्हे (उदा अक्षराखाली टिंब वगैरे) नकोत. ऋषि-मध्ये-सरकार-दुःख-उच्च या शब्दांचे उच्चार रुशी-मधे-सर्कार्-दुक्ख-उत्च असे असल्याने rushi-madhe-sarkaar-dukka-utcha लिहावे. सर्व अक्षरे abcd अशी लहान असावीत, ABCD अशी कॅपिटल अक्षरे नकोत. वाक्याचा शेवट समजावा म्हणून तिहेरी टिंबांचा पूर्णविराम द्यावा. नावांचे स्पेलिंग बदलणे सोयीचे नसल्यास इशाऱ्यासाठी पहिले अक्षर कॅपिटल ठेवावे. उदा गांधी = gaandhi किंवा Gandhi. ध्वनीभेदांसाठी अपो (apostrophe) हे चिन्ह वापरावे. उदा द् - d ड् - d' ज् (जत्रा) - j (जहाज) - j' कॅपिटल अक्षरे ध्वनीभेदासाठी नकोत. दगड= dagaD ऐवजी dagad' शब्द अधिक ठीक दिसतो. शिरोरेषेमुळे देवनागरी शब्द सुटे दिसतात. रोमन मराठी शब्दांदरम्यान योग्य फट ठेवावी. काही सरावानंतर रोमन मराठी सोपी आहे असे दिसेल

ऱ्हस्वदीर्घ हे भेद रोमनमध्ये घेऊ नयेत. तेरा व तेल या शब्दांमधला (ए)अनुक्रमे ऱ्हस्व व दीर्घ उच्चारला जातो. पण ते वेगळेपण आपण लिहीत नाही. कीर्ती-किर्ति-किर्ती-कीर्ति यात प्रमाण काय ? रोमनमध्ये kirti असे लिहावे. मराठीव्याकरण सोपे होईल. लेखी ऱ्हस्वस्वर गायनात कधीकधी लांबवला जातो. सुत (पुत्र) सूत (धागा) असे अपवादात्मक अर्थभेद संदर्भाने समजतील. दोन्हीसाठी sut लिहावे.

विचारार्थ ध्वनीसंकेत (टीप - इंग्रजीची सवय लक्षात घेता च् - c श् - x घेतले नाहीत)

अ-a आ-aa ईई- i उऊ-u ए-e ऐ- ai ओ-o औ-au अँ-ae ऑ-ao क्-k ख्-kh ग्-g घ्-gh च् (चहा)-ch च् (चमचा)-ch' छ्-chh ज् (जत्रा)-j ज् (जहाज)- j' झ् (झकास)-jh झ् (झरा)-j'h त्-t थ्-th द्-d ध्-dh न्-n ट्-t' ठ्-t'h ड्-d' ढ्-d'h ण्-n' प्-p फ्-ph ब्-b भ्-bh म्-m य्-y र्-r ल्-l व्-v श्ष् sh स्-s ह्-h ळ्-l' क्ष्-ksh ज्ञ-dny अर्धानुनासिक m' (हिंदी चंद्रबिंदु हंस = ham's)

उदाहरणे

maajhi aai London madhe rahaate... kaal khup paaus pad'laa... he vishva maaj'he ghar aahe...माझी आई लंडनमध्ये रहाते. काल खूप पाऊस पडला. हे विश्व माझे घर आहे.

पूर्वप्रसिद्धी -- रविवार लोकसत्ता 3 ऑगस्ट 2003, किलॉस्कर व वृ.म.वृत्त (अमेरिका) डिसें 2003

टीप - हवे असल्यास (इ उ श्) = i u sh (ई ऊ ष्) = i' u' sh' (London, j'h) = (land'an, z).